

13/11

Expresident VARGAS

President DUTRA

BRASILIANSK POLITIK EFTER VARGAS DIKTATUR

Av HERBERT TINGSTEN

Den militärjunta som omedelbart efter kejsardömet störtande år 1889 tog hand om statsmakten i Brasilien utfärdade sina förordningar "med arméns och flottans fullmakt och i folkets namn". Då Getulio Vargas, president genom en militärkupp år 1930, sju år senare utgav en ny författning, sade han sig handla "med stöd av den väpnade makten och i enlighet med den allmänna opinionens önsningar". I oktober 1945 avsatte armén Vargas utan att ett skott lossades; hans efterträdare under provisoriet före de allmänna valen, ordföranden i högsta domstolen Linhares, tillkännagav regimskiftet i samma ordalag som den fallne diktatorn använt för att konstituera en halvt totalitär författning.

Det är alltså inte förvånande att armén i Brasilien ofta omtalas som den högsta maktfaktorn. Den jämföres med statschefen under kejsardömet; liksom dom Pedro är generalerna den sammanhållande och stabiliserande kraften, de ingriper som statsintressets, kanske också som folkviljans målsmän för att återställa en rubbad balans och genomföra nödvändiga regim- eller regeringsskiftet. Uppfattningen är visserligen överdriven; de flesta presidentbyten i den sextiåriga brasilianska republiken har ägt rum utan någon militär aktion. Men de militära chefernas roll, både bakom och framför kulisserna, har varit betydande, och vid flera tillfällen har det varit dessa chefer som realiserat en av stora folkgrupper hyvt önskan om ändring i styret.

Förklaringen kan helt enkelt sägas vara att Brasilien, liksom andra sydamerikanska länder,

GOMES Flyggeneral

MONTEIRO F. d. krigsminister

RAMOS Vicepresident

visat sig oförmöget att förverkliga en demokratisk ordning. Orsakerna härtill är emellertid i viss utsträckning för Brasilien speciella. De delstater som bildar Brasiliens förenade stater har haft och har vidsträckt självstyrelse, och banden mellan rikets olika delar är av detta och andra skäl — den väldiga ytvidden, de regionala olikheterna, den glesa befolkningen — lösare än på annat håll. Det har hittills inte visat sig möjligt att bilda någorlunda fasta unionella partier; lokala och personliga, ofta i hög grad tillfälliga förbindelser har blivit politiskt bestämmande.

Härtill kommer en annan omständighet. Staterna från Minas Gerais i norr till Rio Grande do Sul i söder har på grund av sin befolkningstillväxt och sin relativt snabba ekonomiska utveckling blivit alltmer dominerande; nu beräknas de

på en sjättedel av Brasiliens ytvidd hysa över 60 procent av befolkningen, och vid de senaste valen har de — tack vare jämförelsevis låg analfabetism och stort politiskt intresse — levererat omkring 70 proc. av rösterna. Inom denna dominerande grupp av stater dominerar de tre folkrikaste: Minas Gerais, São Paulo och Rio Grande do Sul, med en åttondel av ytvidden, omkring 45 procent av befolkningen, vida mer än hälften av produktionen och hälften av de röstande. Den riktning eller den person som lyckas få makten i en av dessa stater blir därmed ofta aspirant på makten i unionen. Före Vargas brukade presidenturen alternera mellan de båda förstnämnda staterna, Vargas själv var från Rio Grande do Sul, men stöddes också av Minas Gerais mot det mera industrialiserade och radikala São Paulo: under

vissa skeden har polisstyrkorna i dessa stater varit nästan lika starka som den brasilianska armén; det är i dessa områden, ur framstegssynpunkt Brasiliens centrum, som de politiska riktningarna och kandidaterna tävlar — liksom maktstriden i Italien före fascismen utkämpades på slätterna i norr och söderns efterblivna provinser blev ett byte för segren. I den striden har armén kunnat bli tungan på vågen.

*

Vargas, som rättfärdigade sin kupp med att han genom fusk berövats presidenturen vid valen 1930, blev efter hand diktator, i första hand stödd av armén, men med all säkerhet också av betydande folkgrupper. En ny, relativt liberal författning av 1934 blev aldrig tillämpad; samma öde fick den i motsatt riktning gående, egenmäktigt utfärdade författningen av år 1937; Vargas regerade utan representation och utan att organisera ett statsparti. Makten koncentrerades hos unionen; statsguvernörerna avsattes genom "intervention" och ersattes av Vargas redskap. År 1932 ~~crossades åter härda strider~~ ett uppror i São Paulo, år 1935 ~~medlog~~ kommunismen efter påstådda förberedelser till revolt, år 1938 kom efter ett allvarligt kupp försök turen till Brasiliens nazister — "integrallisterna". De medborgerliga friheterna inskränktes genom de vanliga metoderna, men i stort sett synes diktaturen ha varit mildare än den nuvarande argentinska; Vargas vilja och förmåga att vinna motståndare med en blandning av försönlighet, eftergifter och hot är berömd.

Någon mera utformad ideologi förkunnade inte Vargas. Då en nazistisk seger syntes sannolik talade han om att "de kraftfulla och livsdugliga folken måste följa sina aspirationer i stället för att uppehålla

sig med att betrakta det som upplöses och faller i ruiner. Vi måste förstå vår tidsålder och röja upp med döda idéer och förtvinade ideal." Ett par år senare gick han i kriget på USA:s sida och skickade en division till Europa; under slutet av sitt styre gjorde han uppenbara försök att vinna kommunistiskt stöd. I det hela företecknade hans politik den argentinske diktatorns. "Den nya staten" — som det hette i den officiella terminologin — var nationell och i viss mening socialt radikal; med kyrkan underhölls goda förbindelser. Det utländska inflytandet skulle minskas genom investeringsrestriktioner och förbud mot anställning av främlingar i Brasilien utöver vissa kvota. Brasiliens sekelgama beroende av några få exportvaror — kaffe, bomull, socker, hudar — borde övervinnas genom industrialisering; gruvdrift och industri uppmuntrades av staten, en rad kommersiella och industriella företag startades i statlig regi. En modern socialpolitisk lagstiftning kom till stånd samtidigt som fackföreningarna inlemmades i staten och strejker förbjöds. Särskilt under diktaturens senaste år kunde man tala om en tendens till nationell och auktoritär socialism.

Ett växande missnöje föranledde Vargas att i början av år 1945 låta en rad begränsningar av tryck- och yttrandefrihet falla; några månader senare utlovades fria och demokratiska val — med rösträtt även för kvinnor. Då valdagen närmade sig syntes Vargas tveka; å ena sidan verkade han för nominering av ur hans synpunkt lämpliga kandidater, å andra sidan vidtog han förberedelser till en ny kupp. Då slog militären till, ledd av krigsministern general Monteiro; Vargas tvangs att resa hem till sitt gods i Rio Grande do Sul, och fria val av president och representation — som tillika blev konstituerande församling — ägde rum den 2 december 1945.

*

Inför valen, de första sedan 1933 — då ett författningskonvent valts —, bildades nya partier, i regel med intetsägande eller missvisande namn. Det parti som enligt vanligt språkbruk skulle betecknas som konservativt kallade sig socialdemokrater; enligt vissa uppgifter fick en av partiets ledare tanken på detta namn från Sverige. Partiets presidentkandidat blev general Enrico Dutra, som samarbetat med Vargas, men ansågs vara klar demokrat; den katolska kyrkan stödde oförbehållsamt detta parti, som därför antas ha vunnit en stor del av de nya kvinnliga väljarna. Såsom andra huvudparti uppträdde nationaldemokraterna (União Democrática Nacional) med flyggeneral Eduardo Gomes som kandidat. Skillnaden mellan de båda partierna är omtvistad. Men kanske vågar man säga att Gomes anhängare var mera bestämt demokratiska och samtidigt mera ekonomiskt liberala — enligt många var partiet därför från social synpunkt konservativare än Dutras parti. Vid valen segrade Dutra med 3.252.000 röster av 5.871.000; Gomes fick 2.039.000 röster och den kommunistiske kandidaten Fiuza 570.000 röster. Det låga röstetalet vid detta och följande val bör observeras; det beror väsentligen på att en stor del av befolkningen (sannolikt 50–60 procent) ställs utanför genom att analfabeterna saknar rösträtt. Vid valen av representation — tillika konstituerande församling — blev resultatet i stort sett detsamma, om ock

medlog
H
Ald.
vides
des

partisplitteringen vid dessa val var vida större.

De följande valen bör redan i detta sammanhang beröras. Efter kompletterande val år 1947 hade socialdemokraterna 157 platser av deputeradekammarens 304, nationaldemokraterna 77 och kommunisterna 14. Ett parti kring Vargas, med radikala sociala reformer på programmet (brasilianska arbetarpartiet) räknar 23 platser, huvudsakligen i Rio Grande do Sul. Härtill kommer en rad småpartier: det sociala framstegspartiet, samlat kring den radikale demagogen Ademar Barros — guvernör i São Paulo 1947 —, det socialistiska partiet, närmast motsvarande våra socialdemokrater, ett katolskt parti, ett liberalt parti, ett fascistiskt-integralistiskt parti osv.

Varje uppräknad av partierna är emellertid ägnad att ge ett felaktigt intryck av klarhet och stabilitet. Merendels består partierna av lösa, personligt och regionalt bestämda sammanslutningar eller rättare allianser, och en verklig bild av situationen skulle kunna vinnas blott genom en detaljundersökning av läget i de olika delstaterna — ehuruval även detta läge är oklart och skiftande. Vid samtal med partiledarna i deputeradekammaren fick jag i regel samma svar på mina frågor: uttalanden så allmänna att de inte förtjänar att återges, starkt framhållande av att partierna — utom möjligen den talandes — var knutna till vissa personer och främst var inriktade på att vinna makten, varför någon anledning inte fanns att fördjupa sig i parti-programmen; betecknande är för övrigt att insikten i dessa program uppenbarligen var obetydlig och att flertalet ledande politiker var ur stånd att redogöra ens för den rent formella partisituationen i kamraren. Hur lösligt hela partiväsendet är framgår bäst av att valen till delstaternas representationer ofta ger andra utslag än de nationella valen. Vid valen till statsrepresentationerna år 1947 stannade exempelvis socialdemokraterna vid 1,6 miljoner och nationaldemokraterna vid 1,1 miljon röster av 5,2 miljoner avgivna; Vargas parti fick nära 3/4 miljon röster.

Kommunisternas röstetal, omkring 10 procent år 1945, öka-

des till över 15 procent år 1947. Kommunismens reella betydelse ökades genom dess starka koncentration till de stora städerna. I huvudstaden har kommunismen erövrat bortåt 30 procent av rösterna, och i städer som Santos, Recife och São Paulo har liknande siffror uppnåtts. Det var alltså en allvarlig fara för regimen man ville avvärja genom det domstolsutslag i maj 1947 som upplöste det kommunistiska partiet — med stöd av författningens förbud mot riktningar "som är

De sydöstra staterna i Brasilien.

oförenliga med den demokratiska styrelseform vilken bygger på ett flertal partier och på garantier för mänskliga rättigheter" — samt det parlamentsbeslut i januari 1948 som utslöt kommunisterna ur representationen.

De löften om återgång till en demokratisk ordning som givits av den nuvarande regimens män har i viktiga hänseenden infriats. Med det undantag som

kommunistförbudet innebär är tryckfrihet och yttrandefrihet reellt erkända; även i den privatägda radion får skilda politiska ståndpunkter framträda. En undantagslagstiftning, som ger presidenten nära nog obegränsade befogenheter vid oroligheter och kriser, kvarstår emellertid från Vargas tid. Detsamma gäller lagar och praxis i fråga om fackföreningarna; dessa står under regeringens kontroll och styrs till större delen genom regeringsombud, obligatorisk skiljedom vid tvister är stadgad och strejker alltså förbjuda. På dessa båda områden är dock en ny lagstiftning av mer liberal karaktär under behandling i representationen. I sin allmänna politik fullföljer de styrande Vargas arbete för industrialisering och ekonomisk sanering i samband med omfattande statsingripanden och starka inslag av statsdrift; om framgången av 1948 års femårsplan (Salteplanen) är det ännu för tidigt att fälla ett omdöme.

De båda huvudpartierna, socialdemokrater och nationaldemokrater, har jämte ett par mindre partier under de senaste åren bildat ett slags koalition — inför hotet från Vargas, Barros och kommunisterna. Man söker komma överens om en presidentkandidat till valen 1950; till aspiranterna räknas vicepresidenten Ramos (Dutra kan ej omvärljas) och den år 1945 besegrade Gomes. Rykten går om att Vargas, nu 68 år, skall ställa upp till valet; han anses ha stora sympatier bland arbetarna. Till kommunistismpatisörerna vädjar än mer påtagligt Barros, som valdes till guvernör i São Paulo med kommunisternas stöd; många ser i honom Brasiliens Perón, hänsynslös, demagogisk och fri från ideologiska hämningar.

Inför de stora av maktvilja, regionala och personliga förhållanden präglade grupperingarna glömmar man ofta bort de små riktningar för vilka åsikterna i sakfrågor är bestämmande. Till dessa hör det socialistiska partiet, bildat först år 1946 och med ett starkt intellektuellt klientel; partiet vill verka för socialisering i förening med s. k. ekonomisk demokrati, men avvisar Vargas "statssocialism" likaväl som den doktrinära marxismen; dess ledare, professor Hermes Lima — en av

partiets tre representanter i deputeradekammaren —, hör till de få betydande gestalterna i brasiliansk politik. En radikal katolsk riktning framträder dels inom det obetydliga kristligt-demokratiska, dels inom det nationaldemokratiska partiet; man kräver sociala reformer och jordens uppdelning på småbruk, men är mot ytterligare socialisering. Till riktningens ledare hör en ung man med ovanlig begåvning, Carlos La- cerda, som i den nya tidningen Tribuna da Imprensa fått ett språkkrör för sin politik och som arbetar för att vinna majoritet inom det nationaldemokratiska partiet.

*

Sedan länge har Brasilien kallats ett framtidsland; kombinationen av stora naturrikedomar och allmän efterblivenhet förklarar beteckningen. Med tanke på de skönmålningar som publicerats på svenska och av svenska kritiker fått höga vitsord — t. ex. Stefan Zweigs groteska Brasilienbok — är det befogat att med några få sakuppgifter, bland de otaliga som kunde användas, klar-

göra att efterblivenheten fortfarande är markerad, även med hänsyn till sydamerikanska förhållanden. De sociala skillnaderna är oerhörda; här om någonsin kan man tala om palats och kojor sida vid sida. En telefon kommer på 100 inhånare mot 4 i Argentina, 20 i Sverige och 24 i USA; blott 664 av de 1.600 städerna har telefon, och av dessa ligger bortåt 500 i Minas Gerais, São Paulo och Rio Grande do Sul. Någon avsevärd höjning av den stora massans levnadsstandard under senare tid kan inte fastställas; däremot växer kapitalvinster snabbt; beskattningen är föga

progressiv, med ett tak på 30 procent vid inkomster över 35.000 dollar. Analfabeterna beräknas vara minst 50 procent av befolkningen, enligt mångas uppskattning 60—70 procent. Medellivslängden i storstäderna, där hälsovården är bäst, är 40—44 år, mot över 60 år i USA och Sverige; bäddarna på sjukhusen är ungefär lika många som i Sverige (i absoluta tal). År 1940 levde 68 procent av befolkningen på jordbruk och boskapsskötsel, som i USA 1850 och i Sverige 1870.

(Föregående artiklar i serien var införda 27, 29, 31 december, 3, 5 och 10 januari.)